

کشتگاه افسانه‌ای

چگونه رؤیایی استعماری، مراکش را به خشکسالی کشاند

سپهرغرب، گروه زیست‌بوم: مراکش تا رسیدن به آستانهٔ «بی‌آبی مطلق» تنها دو سال فاصله دارد. این وضعیت تقصیر کیست؟

آن‌قدر این سرزمین حاصل‌خیز بود که فرانسویان یاد کشتگاه‌های اسطوره‌ای روم باستان افتادند. سدسازي، کانال‌سازی و کشاورزی صنعتی برای تولید گندم، هندوانه و مرکباتی که باید به اروپا صادر می‌شد شروع شد و شیوهٔ سنتی تقسیم آب در مراکش را متلاشی کرد. حالا، هوا هر سال گرم‌تر می‌شود و زمین خشک‌تر و چشم‌انداز آبیاد تاحشیهی را زنده می‌کند که یک‌بار هایدگر بین هولوکاست و کشاورزی صنعتی برقرار کرده بود.

چندی پیش ساکنان زاگورا، شهری در مراکش که بر لبهٔ صحرا واقع شده، به این نتیجه رسیدند که دیگر هندوانه نکراند. آن‌ها که از سال‌ها کمبود آب به ستوه آمده بودند، انگشت اتهام را به‌سوی باغ‌های میوهٔ صادراتی در خارج شهر گرفتند، چرا که معتقد بودند آن باغ‌ها دلیل خشک‌شدن چاه‌های آب هستند. مردم در حرکتی که به نام «اعتراضات تشگی» شناخته می‌شود، از سرتاسر منطقه به راه افتادند و در زاگورا به هم پیوستند تا کمبودها را محکوم کنند. پلیس که دورتادور شهر را احاطه کرده بود با تظاهرکنندگان برخورد کرد، جمعیت را متفرق کرد و بیست‌وسه نفر را دستگیر کرد. یکی از فعالان می‌گفت: «مگر ما آدم نیستیم که این‌طوری با ما برخورد می‌کنند؟»

مشکلاتی که برای ساکنان زاگورا پیش آمده است به‌هیچ‌وجه محدود به صحرا نیست. کمبود آب بحرانی روزافزون در تمام جهان است و همسایگان منطقه‌ای مراکش جزء آسیب دیده‌ترین‌ها هستند. خاورمیانه و شمال آفریقا کم‌آب‌ترین مناطق جهان‌اند، البته ترکیه در این میان استثناست. یمن، که همین حالا نیز به‌دلیل قطعی و حملات هوایی عربستان از پای درآمده است، طی ۱۰ سال آینده دیگر آبی نخواهد داشت؛ می‌دانیم که در عراق کاهش بارندگی از دلایل پیوستن کشاورزان عراقی به داعش بود. به همین ترتیب آفریقای سیاه نیز به‌شکلی فزاینده آسیب‌پذیر می‌شود. اگرچه در شهر کپ‌تاون آفریقای جنوبی لحظهٔ هولناک فرارسیدن روز صفر را –همان روزی که شیروهای آب به اجبار بسته خواهند شد– که پیش بینی می‌شد در آوریل گذشته باشد، به تعویق انداخته‌اند، باز هم روزانه ۵۰۰ کودک به‌دلیل بیماری‌های ناشی از کمبود آب یا کیفیت پایین آن می‌میرند.

چنین مرگ‌هایی تنها یکی از ابعاد شوم مشکلی است که در چشم‌انداز کل جهان قرار گرفته است. پیش‌بینی می‌شود استرالیا، مکزیک، و جنوب غرب ایالات متحده نیز در دهه‌های آینده با تنش‌های جدی آب مواجه شوند و بخش‌ها دربارۀ تغییرات اقلیمی همچنان با برجاست. در مناطقی مانند شمال آفریقا، که همین حالا هم بایر شده‌اند، افزایش دمای هوا بر توالی و شدت خشکسالی‌ها می‌افزاید. همچنین انتظار می‌رود میزان بارندگی تا پایان قرن دست‌کم ۲۰ درصد کاهش یابد.

مراکش در این فضای تیره و تار خوش‌بین است، چرا که به‌تازگی برای یکبار دیگر به عنوان رئیس‌انجمن آب آفریقا انتخاب شده، و از طریحی بلندپروازانه‌ای به نام «آب برای آفریقا» رونمایی کرده که هدفش تضمین امنیت آب برای این قاره است. بنابر توضیحات شرفات اقبیلان، وزیر امور آب مراکش، «تجربیات گستردهٔ مراکش در زمینهٔ مدیریت منابع آب این کشور را تبدیل به الگویی برای دیگر کشورهای عرب و آفریقایی کرده است». او در مراکش در این فضای تیره و تار خوش‌بین است، چرا که به‌تازگی برای یکبار دیگر به عنوان رئیس‌انجمن آب آفریقا انتخاب شده، و از طریحی بلندپروازانه‌ای به نام «آب برای آفریقا» رونمایی کرده که هدفش تضمین امنیت آب برای این قاره است. بنابر توضیحات شرفات اقبیلان، وزیر امور آب مراکش، «تجربیات گستردهٔ مراکش در زمینهٔ مدیریت منابع آب این کشور را تبدیل به الگویی برای دیگر کشورهای عرب و آفریقایی کرده است». او در

سپهرغرب، گروه زیست‌بوم: در بخش قبل گفتیم انقلاب اسلامی ایران براساس نگره‌ای مشخص به جامعه و تحولات آن شکل گرفته و به پیروزی رسیده است. هرچند این نگاه تاحدودی غیر مدون است، اما با تمام تنوع و کنشگری که دارد، در شرح‌های مختلف متفکرین انقلاب بازتاب یافته و از وحدتی انگاره‌ای برخوردار است. این اندیشه که می‌توان از آن به «نظریه اجتماعی انقلاب اسلامی» یاد کرد، کم‌وبیش مهم‌ترین مسائل حیات اجتماعی را مورد بررسی قرار داده است. یکی از مهم‌ترین مسائلی که از منظر این تفکر و متفکرانش تبیین و تشریح خاصی یافته، مسئله «محیط زیست» و چالش‌های این حوزه است.

لایه‌هایی از تفکر دنیاگرایی منهای آخرت از سوی ماتریالیست‌های نظری (مارکسیسم) و عملی (کاپیتالیسم) و تجدیدناب و آخرت‌گرایی منهای دنیا از سوی متحجران مقدس‌مان با سیاست‌زدگی اصحاب قدرت ترکیب می‌شود و ملغمه‌ای محافظه‌کارانه و عمل‌گرایانه بوجود می‌آورد که همه تفکر انقلاب اسلامی و ازجمله دیدگاه آن در باب محیط‌زیست را در دو سطح اجتماعی و حاکمیتی زمین‌گیر می‌کند. یکی «امکان» جنبش زیست‌محیطی را از میان برمی‌دارد و دیگری «دستگاه‌ها» را به چنان توسعه‌ای مشغول می‌کند که از مسئولیت حاکمیتی حفظ محیط‌زیست بازمی‌مانند.

نگرش محیط‌زیست به‌مثابه مبنای هستی‌شناختی اهمیت محیط‌زیست نگاه کلی به محیط‌زیست

تفکر انقلاب اسلامی اسلام دنیا و آخرت نگاه

تأومان به دنیا و آخرت محیط‌زیست

اولویت دارد محیط‌زیست

محیط‌زیست به‌مثابه مداوم توحید و عدالت تفکر تحجرگرایانه

اسلام رهبانیت آخرت‌گرایی منهای دنیا محیط‌زیست مسئله‌ای

درجه دو است تفوق معنویت منهای عدالت

در محیط‌زیست

اکتبر گذشته در نشریهٔ محلی تل کوثل ۱ اطمینان داد درمورد ناآرامی‌های زاگورا سوءتفاهم شده است، چراکه کمبود آب چیزی نیست جز پیامد موقت خشکسالی، و گفت: «دراقع ما با بحران آب در ابعاد گسترده مواجه نیستیم».

پس چرا حکومت به آن سرعت تظاهرات در زاگورا را سرکوب کرد و چهارده محرض را به زندان انداخت؟ محمد بهناسی، استاد سیاست‌های محیطی و ایمنی انسانی دانشگاه این‌ظهر در شهر اجدیر، می‌گوید دولت سعی دارد، با انداختن همهٔ تقصیرات به گردن خشکسالی، بخش مهمی از واقعیت را مخدوش کند. او هشدار می‌دهد که اگر این رویه تغییر نکند، «مراکش عمیقاً آسیب خواهد دید».

واقعیت ناخوشایند این است که علی‌رغم اطمینان اقبیلان، مراکش نیز دارد تپّی از آب می‌شود. منابع قابل‌دسترس آب مراکش از سال ۱۹۸۰ تاکنون ۷۱ درصد کاهش یافته است و بیم آن می‌رود که تا سال ۲۰۲۰ به‌زیر حد آستانهٔ سازمان ملل برای «بی‌آبی مطلق» سقوط کند. البته این احتمال وجود دارد که سرچشمهٔ کمبود فعلی آب کاهش بارندگی باشد، اما ریشهٔ بحران آب مراکش عمیق‌تر از این حرف‌هاست. همۀ ما این اتفاقات، به‌طور خلاصه، به هندوانه و دیگر محصولات سودآور بازمی‌گردد. بیش از ۹۰ درصد آب مراکش در صنعت کشاورزی مصرف می‌شود، یعنی برای تولید مرکبات، گوجه‌فرنگی و سایر محصولات صادراتی. بخش اعظم این تولیدات به اروپا صادر می‌شوند. مراکش از تأمین‌کننده‌های اصلی میوه و سبزیجات اروپاست و در بین کشورهای غیراروپایی، تنها ایالات متحده، ترکیه و آفریقای جنوبی هستند که نسبت‌به مراکش صادرات میوه و سبزیجات بیشتری به اروپا دارند. با توجه به سهم ۱۵ درصدی کشاورزی در تولید ناخالص داخلی مراکش، این صنعت از ستون‌های اصلی اقتصاد کشور است.

مهم‌تر از آن، کشاورزی سنگ بنای ثبات، اشتغال ۳۹ درصدی در کشور و ۸۰ درصدی در مناطق روستایی است. در کشوری که با شوب‌های اقتصادی فزاینده روبه‌روست، جایی که در آن نزدیک به نیمی از ساکنان روستاها در فقر مطلق به سر می‌برند، کشاورزی شالودهٔ اشتغال است.

این موضوع مراکش را دروضعیتی دوگانه قرار داده است، چراکه مجبور است برای جبران خشکسالی‌های فزاینده آب‌های زیرزمینی‌اش را استخراج کند تا بدین‌ترتیب اشتغال تودهٔ مردم و گردش اقتصادش حفظ شود. اما بالاخره خواهی‌نخواهی سفره‌های آب زیرزمینی هم ته خواهند کشید. به گفتهٔ بهناسی: «کشاورزی گسترده، درسطحی که الان انجام می‌شود، دوام نخواهد آورد».

چه اتفاقی افتاد که وضع این‌قدر بد شد؟ اگرچه ممکن است چنین به نظر بیاید که این اوضاع نتیجهٔ برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌نظرانه است، اما شواهد چیز دیگری می‌گویند.

مراکش امروز –کمبود زمین‌های زراعی، کشت محصولات آب‌پر، مزارع غیرمکانیزه– نتیجهٔ به‌واقعیت پیوستن یک رؤیای استعماری فرانسوی است، رؤیایی به‌قدمت یک قرن.

با آغاز قرن بیستم، یعنی زمانی که فرانسه شروع به اعمال نفوذ در مراکش کرد، سیاست اقتصادی این کشور تبدیل به ملغمه‌ای شد از طرح‌های بر زرق‌وبرق و بلندپروازانهٔ استعماری که مقهور نادانی‌های علمی بودند. بوم‌شناسان فرانسوی مدت‌های مدیدی تصور می‌کردند مراکش همان «کشتگاه روم» است

که خاک حاصلخیزش گندم و سایر غلات را برای امپراطوری روم تأمین می‌کرد. داستان‌ها چنین می‌گویند که این وفور نعمت در قرن هشتم با تفکر تجددگرایانه اسلام دنیاپرستی دنیاگرایی منهای آخرت محیط‌زیست مسئله‌ای درجه دو است

تفوق اقتصاد و غیره بر محیط‌زیست

زمینه‌های معرفتی مواجهه با چالش زیست‌محیطی

چپ باید کرد؟

یکی از مهم‌ترین سطوح یک تحلیل اجتماعی پیرامون مسئله محیط‌زیست، راهکارهایی است که برای حل مسئله مطرح می‌کند. از منظر رهبر انقلاب اسلامی در زمینه محیط‌زیست ما با یک دوگانه حق–تکلیف مواجهیم. «حق محیط‌زیست» که در آن مردم صاحبان اصلی هستند و حفظ محیط‌زیست که یک «وظیفه حاکمیتی» (۱۰) است و در آن حکومت واجد مسئولیت اصلی بوده، حل چالش‌های زیست‌محیطی منوط به حرکت توأمان و متقابل این حق و تکلیف است.

وظیفه حاکمیتی حفظ محیط‌زیست رهبر انقلاب در دیدار اخیرشان بر این مسئله تأکید داشتند که حفظ محیط‌زیست یک «وظیفه حاکمیتی» است. حاکمیت‌ها در دو حوزه کلان، وظایف خود را ازجمله در زمینه حفظ محیط‌زیست دنبال می‌کنند: یکی در زمینه سیاست‌گذاری و دیگری در زمینه اجرایی.

سیاست‌های زیست‌محیطی و اینکه یک نظریه چه سیاست‌هایی را برای حل چالش‌های زیست‌محیطی پیشنهاد می‌دهد، سطح مهم از ورود یک نظریه اجتماعی به عرصه محیط‌زیست است. دیدگاه اجتماعی‌ای که رهبر انقلاب اسلامی در زمینه محیط‌زیست و چالش‌های آن می‌پروراند، راهکارهایی را دراین‌باره به‌دست می‌دهد؛ این راهکارها هنگامی که آیت‌الله خامنه‌ای در موضع رهبری نظام قرار می‌گیرند، صورتی کاملاً کاربردی و اجرایی می‌یابد.

مطابق متن قانون اساسی، یکی از مهم‌ترین

حملهٔ اعراب نالایق از دست رفت. آن زمان دو نفر از تاریخ‌نویسان فرانسوی چنین نوشتند: «بومیان عرب، به‌جای آنکه خودشان تولیدکننده باشند، به‌دنبال آن بودند که خواه با زور یا نیزنگ آنچه همسایگانشان

فرانسه در سال ۱۹۱۲، دست‌یابی به خاک حاصلخیز آنجا بود، مأموریتی که بحران گندم فرانسه پس از جنگ جهانی اول به ضرورت آن دامن می‌زد. افسانهٔ کشتگاه روم توجیهی بود برای استعمار. مسئولان استعماری فرانسه –که در میان آن‌ها دانشگاهیان، مهندسان و افسران نظامی هم بودند– مردم فرانسه را وارثان برحق امپراطوری روم می‌دانستند. برای آن‌ها استعمار مراکش و غارت منابع آن تنها تجارتی پرسود نبود، بلکه مأموریتی خیرخواهانه برای بازگرداندن عظمت روم باستان به کشور مغرب بود. یکی از افسران استعماری نوشته بود: «ها با گرفتن زمین‌های بومیان به آن‌ها کمک می‌کنیم».

این کمک‌رسانی با جزئیات در کتاب اوام مراکشی؛ رؤیاه‌ا و نیزنگ‌ها، ۱۹۱۲–۱۹۸۶، نوشتهٔ ویل سویرینگن، تشریح و به‌خوبی بازسازی گستردهٔ نظام کشاورزی کشور را نشان داده است. کشاورزان برای قرن‌ها آب را به‌کمک نیروی جاذبه از طریق چاه‌ها و کانال‌هایی به نام ختارآ (قنات) استخراج می‌کردند. برخلاف الگویی اروپایی که آب را براساس قراردادهای مکتوب در مقادیر مشخص تقسیم می‌کرد، کشاورزان مراکشی با توافقات شفاهی حق‌آبه خود را هفتگی از جوی‌های مشترک به زمین‌های خود منتقل می‌کردند. چنین شیوه‌ای بسیار انعطاف‌پذیر بود و کشاوران سطح کشت خود را با میزان آب تنظیم می‌کردند.

اگرچه شیوه‌های کشت و زرع بومی نیاز غذایی مراکش را برآورده می‌کرد، اما پاسخ‌گویی به مصرف خارجی نیازمند چیز بیشتری بود. استعمارگران فرانسوی، پس از تصاحب بهترین زمین‌ها، شروع به ساخت سدهای برق‌آبی و چاه‌های عمیق و کانال‌های بزرگ بتنی کردند تا بدین ترتیب ظرفیت کشاورزی کشور را به‌تمامی مهار کنند.

فرانسوی‌ها خیلی زود متوجه شدند، علی‌رغم

سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی که انجام داده بودند،

محصول گندم مستعمرهٔ جدیدشان به‌سختی به‌اندازهٔ محصول گندم خود فرانسه است. چند دورهٔ متوالی برداشت بد محصول مشخص کرد کشتگاه روم افسانه‌ای بیش نبوده، افسانه‌ای که تاریخ‌نگاران مشتاق از میان متون باستانی گلچین کرده‌اند. معلوم شد بهترین محصول این خاک همان چیزی بوده که کشاورزان مراکشی کشت می‌کرد‌اند.

اما فرانسه تا آن زمان سدهاهازار نفر را با وعدهٔ کشاورزی موفق در مراکش مستقر کرده بود و اکنون تعداد کشاورزان مراکشی، که به دلیل خلع ید از زمین‌هاشان بیکار شده بودند، افزایش می‌یافت. دولت فرانسه، برای رفع و رجوع کردن این خرابکاری، تصمیم گرفت باغستان را جایگزین کشتگاه کند. فرانسویان، با الگو برداری از شیوه‌های کشتی که همان زمان با موفقیت در کالیفرنیا اجرا شده بود و به‌دلیل شباهت اقلیمی کالیفرنیا با مراکش به نظر می‌رسید اینجا هم جواب دهد، کشت غلات را کنار گذاشته و به میوه و سبزیجات روی آوردند. اما چنین تغییری نیازمندی‌های زمین‌بیشتر و آب بیشتر بود. سدسازی، حفر چاه و وعده وعیدها دوباره به‌راه افتادند؛ پهنهٔ گسترده‌ای از زمین‌ها کانال‌کشی می‌شد و «حتی یک قطره» از آب مراکش به دریا نمی‌رسید.

دیدگاه فرانسوی دربارهٔ آبیاری فراگیر و نظام کشاورزی صادرات‌محور نفع‌ها پس از استقلال مراکش تغییری نکرد، بلکه تقویت هم شد. وقتی جنبش‌های اعتراضی دموکراتیک در شهرها به راه افتاد، شاه حسن دوم، پادشاه مراکش، برای تضمین تاج‌وتختش با نخبگان محلی هم‌پیمان شد و برای آنکه حمایتشان را جلب کند، بهترین بخش زمین‌هایی را که فرانسویان به‌تازگی چاهان (در زمین‌هایی که مفت از چنگ روستاییان درآمدند)، ابن‌کماره‌های محیط‌زیستی مانند این‌ها سودآور هستند و برنامه‌هایی همچون آب برای آفریقا نیز درواقع محمول می‌گردند را برند مراکش.

مهم‌ترین چیزی که این کشور می‌فرودش احتمالاً ثباتش است. موضوع اینجاست که در منطقه‌ای که شرار از توریسیم، بی‌ثباتی اقتصادی و ناآرامی‌های سیاسی است «مراکش استثناست». اذعان به اینکه این ثبات بر شالوده‌ای سست و به‌شکل فزاینده‌ای خشک‌شونده استوار است تصویر مراکش

حق محیط زیست، آگاهی و قضاوت‌های مردم

بخش دوم

صنعتی» نیز در این راستا قابل تحلیل است.

در زمینه سیاست‌های اعلامی، می‌توان به موارد متعددی اشاره کرد که رهبر انقلاب در سخنرانی اخیرشان به بخش‌های عمده‌ای از آن اشاره کرده‌اند. سیاست‌های اعلامی رهبر انقلاب در زمینه محیط‌زیست را که ناظر به حوزه کاری ره سه قوه اجرایی، تقنینی و قضایی کشور است، از یک نظر می‌توان بسط تحلیل اجتماعی‌ای دانست که ایشان در زمینه چالش محیط‌زیست با عدالت پیش می‌کشند، مواردی مانند «برنامه‌ریزی، تدبیر، پیگیری مستمر و جدی و قاطعیت دستگاه‌های مرتبط» در زمینه چالش‌های زیست‌محیطی، «پیوست زیست‌محیطی برای همه طرح‌های عمرانی و صنعتی»، «جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست»، جلوگیری و برخورد با «دست‌اندازی افراد سودجو به جنگل‌ها و منابع طبیعی»، الزام به برخورد قاطعانه با «تعدی به جنگل‌ها به هر بهانه‌ای علمی و برخی توجیهات به‌ظاهر قابل قبول»، اعم از هتل‌سازی، جذب گردشگر، ساخت حوزه

«تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران» و «نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام» به‌صورت مباشر اعمال می‌شود. اجرای خط سیاست‌های اعلامی که به آن دسته از سیاست‌هایی راجع است که براساس جنبه هنجاری و ارزشی انقلاب اسلامی و به‌مثابه روح قانون اساسی، همواره مورد تأکید قرار دارد.

بررسی سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی

نشان می‌دهد سیاست‌گذاری زیست‌محیطی در سطح کلان، مورد نظر رهبر انقلاب بوده است. سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی و منابع طبیعی (ابلاغ‌شده در سال ۱۳۷۹) حاوی بندهای مهمی در زمینه اهمیت محیط‌زیست و سیاست‌های انرژی و «کاهش آلودگی زیست‌محیطی» است. در سیاست‌های کلی برنامه پنج‌توسمه ابلاغ‌شده مورخ ۲۱ دی‌ماه ۱۳۸۷ نیز بر رشد اقتصادی متناسب با ارزش زیست‌محیطی آب تأکید است. تأکید اخیر ایشان بر تهیه «سند ملی محیط‌زیست» و «پیوست زیست‌محیطی برای همه طرح‌های عمرانی و

بود -کشاورزی همچنان منابع را مصرف می‌کرد و محویت با محصولات سودده نبود- اما حالا خود مراکش‌ها مالک بودند.

در طول قرن گذشته، ذخیرهٔ آب مراکش به اقتصاد جهانی تزریق شده است اما، باوجودی که کشور در حال خشک‌شدن است، حتی منافع حاصل از آن هم عادلانه تقسیم نمی‌شود. یکی از اعضای جمعیت اتاق مَروک می‌گوید: «تنها یک اقلیت ثروتمند داخلی از این سود قسراوان بهره می‌برند». عزیز اخنوش، وزیر کشاورزی، ثروتمندترین مرد مراکش است. وزارتخانهٔ مدیریت و سرمایه‌گذاری خارجی را در هوا می‌قاید، به‌دنبال طرح‌های مشارکتی دولتی و خصوصی و گرفتن وام از بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول است. همهٔ این کارها، وعدهٔ بهبود شرایط اقتصادی روستاها را دارند، اما در عمل تنها به افزایش تولیدات کشاورزی منجر می‌شوند، بی‌آنکه منفعتی برای کشاورزان خرده‌پا داشته باشند. مکانیزه‌کردن کشاورزی همچنان در دستور کار قرار دارد، بدین ترتیب کشاورزی تجاری مراکش می‌تواند محصولات غیرضروری اما سودآور بیشتری به بازار اروپا عرضه کند.

حکومت وعده داده است که طی دوازده سال آینده بیش از ۲۰ میلیارد دلار برای محافظت از منابع آب اختصاص دهد. اقدامات در این زمینه از همین حالا شروع شده است و دربرگیرنده مواردی همچون احداث سدهای بیشتر، تعدادی تصفیه‌خانهٔ فاضلاب (عمدتاً برای آب‌رسانی به زمین‌های گلف)، و تأسیس بزرگ‌ترین واحد آب‌شیرین‌کن جهان است. وزارت زاگورا، شاهد طولانی‌ترین تصمن اعتراضی از درصدی کشاورزان را تشویق می‌کند از تجهیزات آبیاری قطره‌ای استفاده کنند. گفته می‌شود این روش از اتلاف حجم قابل‌توجهی از آب جلوگیری می‌کند، اما دینفعان اصلی به‌طور معمول زمین‌داران بزرگ هستند، که آبیاری قطره‌ای برایشان فرصتی است تا زمین‌هایشان را گسترش دهند و محصولات پراببر را زیر کشت ببرند.

هنوز مشخص نیست که این اقدامات تأثیری بر بحران آب در مراکش داشته باشد، و اتاق مرک معتقد است این «هزینه‌های گزاف» تنها وابستگی به وام‌های خارجی را افزایش می‌دهد. گذشته از طرح‌های بلندپروازانه، برای اصلاح نظام کشاورزی مراکش، به نظر می‌رسد دولت در دور باطل سرمایه‌گذاری بر زیرساخت‌های پر زرق و برق به دام افتاده است.

این موضوع برای آنهایی که در رأس قدرت هستند آن‌قدرها هم بد نبوده. مراکش طی دههٔ گذشته جایگاه رهبری اقتصاد آفریقا، و بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار و همچنین جایگاه بزرگ‌ترین سرمایه‌پذیر قاره را به دست آورده است. بخشی از این استراتژی به حمایت مراکش از ناواری‌های سبز یاز می‌گردد؛ مبنای بیست‌وسومین کنفرانس تغییرات اقلیمی، ممنوعیت استفاده از کیسه‌های پلاستیکی (هرچند خیلی زود دوباره سرکله کیسه‌ها در بازارهای سیاه پیدا شد) و احداث بزرگ‌ترین نیروگاه خورشیدی جهان (در زمین‌هایی که مفت از چنگ روستاییان درآمدند)، ابن‌کماره‌های محیط‌زیستی مانند این‌ها سودآور هستند و برنامه‌هایی همچون آب برای آفریقا نیز درواقع محمول می‌گردند را برند مراکش.

مهم‌ترین چیزی که این کشور می‌فرودش احتمالاً ثباتش است. موضوع اینجاست که در منطقه‌ای که شرار از توریسیم، بی‌ثباتی اقتصادی و ناآرامی‌های سیاسی است «مراکش استثناست». اذعان به اینکه این ثبات بر شالوده‌ای سست و به‌شکل فزاینده‌ای خشک‌شونده استوار است تصویر مراکش

حق محیط زیست، آگاهی و قضاوت‌های مردم

بخش دوم

صنعتی» نیز در این راستا قابل تحلیل است.

در زمینه سیاست‌های اعلامی، می‌توان به موارد متعددی اشاره کرد که رهبر انقلاب در سخنرانی اخیرشان به بخش‌های عمده‌ای از آن اشاره کرده‌اند. سیاست‌های اعلامی رهبر انقلاب در زمینه محیط‌زیست را که ناظر به حوزه کاری ره سه قوه اجرایی، تقنینی و قضایی کشور است، از یک نظر می‌توان بسط تحلیل اجتماعی‌ای دانست که ایشان در زمینه چالش محیط‌زیست با عدالت پیش می‌کشند، مواردی مانند «برنامه‌ریزی، تدبیر، پیگیری مستمر، جدی و با قاطعیت دستگاه‌های مرتبط» در زمینه چالش‌های زیست‌محیطی، «پیوست زیست‌محیطی برای همه طرح‌های عمرانی و صنعتی»، «جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست»، جلوگیری و برخورد با «دست‌اندازی افراد سودجو به جنگل‌ها و منابع طبیعی»، الزام به برخورد قاطعانه با «تعدی به جنگل‌ها به هر بهانه‌ای علمی و برخی توجیهات به‌ظاهر قابل قبول»، اعم از هتل‌سازی، جذب گردشگر، ساخت حوزه

«تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران» و «نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام» به‌صورت مباشر اعمال می‌شود. اجرای خط سیاست‌های اعلامی که به آن دسته از سیاست‌هایی راجع است که براساس جنبه هنجاری و ارزشی انقلاب اسلامی و به‌مثابه روح قانون اساسی، همواره مورد تأکید قرار دارد.

بررسی سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی نشان می‌دهد سیاست‌گذاری زیست‌محیطی در سطح کلان، مورد نظر رهبر انقلاب بوده است. سیاست‌های کلی نظام در بخش انرژی و منابع طبیعی (ابلاغ‌شده در سال ۱۳۷۹) حاوی بندهای مهمی در زمینه اهمیت محیط‌زیست و سیاست‌های انرژی و «کاهش آلودگی زیست‌محیطی» است. در سیاست‌های کلی برنامه پنج‌توسمه ابلاغ‌شده مورخ ۲۱ دی‌ماه ۱۳۸۷ نیز بر رشد اقتصادی متناسب با ارزش زیست‌محیطی آب تأکید است. تأکید اخیر ایشان بر تهیه «سند ملی محیط‌زیست» و «پیوست زیست‌محیطی برای همه طرح‌های عمرانی و

بود -کشاورزی همچنان منابع را مصرف می‌کرد و محویت با محصولات سودده نبود- اما حالا خود مراکش‌ها مالک بودند.

در طول قرن گذشته، ذخیرهٔ آب مراکش به اقتصاد جهانی تزریق شده است اما، باوجودی که کشور در حال خشک‌شدن است، حتی منافع حاصل از آن هم عادلانه تقسیم نمی‌شود. یکی از اعضای جمعیت اتاق مَروک می‌گوید: «تنها یک اقلیت ثروتمند داخلی از این سود قسراوان بهره می‌برند». عزیز اخنوش، وزیر کشاورزی، ثروتمندترین مرد مراکش است. وزارتخانهٔ مدیریت و سرمایه‌گذاری خارجی را در هوا می‌قاید، به‌دنبال طرح‌های مشارکتی دولتی و خصوصی و گرفتن وام از بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول است. همهٔ این کارها، وعدهٔ بهبود شرایط اقتصادی روستاها را دارند، اما در عمل تنها به افزایش تولیدات کشاورزی منجر می‌شوند، بی‌آنکه منفعتی برای کشاورزان خرده‌پا داشته باشند. مکانیزه‌کردن کشاورزی همچنان در دستور کار قرار دارد، بدین ترتیب کشاورزی تجاری مراکش می‌تواند محصولات غیرضروری اما سودآور بیشتری به بازار اروپا عرضه کند.

۱۳۹۸

- سه‌شنبه ۱۷ دی‌ماه ۱۳۹۸
- سال دوازدهم - شماره ۱۶۵۵

www.sepehrpress.ir

و سرمایه‌گذاری خارجی همراه آن را در وضعیتی بغرنج قرار می‌دهد. درعوض، انداختن همهٔ گناهان به گردن خشکسالی و اختصاص دادن وام‌ها به این مشکل سبب می‌شود مراکش موقعیت رقابتی خود را در اقتصاد جهانی حفظ کند.

طرح‌های بدیل نیز وجود دارند. دانشمندانی مانند بهناسی فهرستی بلندبالا از پیشنهادها به حکومت برای اصلاح نظام آبیخیزداری و کشاورزی مراکش ارائه کرده‌اند. پیشنهاداتی همچون حمایت بیشتر از کشاورزان خرده‌پا، توزیع عادلانهٔ آب در مناطق، و تمرکز بر محصولات کم‌آب‌پر. در همین رابطه، یک سازمان غیردولتی محلی به نام «در سسی همد»^۴ تجهیزاتی امیدبخش برای به‌دست‌آوردن آب از مه تولید کرده، و همچنین کارهایی نیز برای احیای قنات‌ها انجام شده است.

اهداف اتاق مروک از این هم بلندپروازانه‌تر است. این گروه خواستار «استقرار مالکیت دموکراتیک ملی بر مدیریت آب» است، آن‌ها می‌نه از طریق بخش دولتی که «هنوز سرمنشأ فساد و چپاول است»، بلکه از طریق انجمن‌های محلی. گذشته از این، آن‌ها خواستار تغییرات کلی در نظام کشاورزی مراکش هستند: «ما خواهان احیای حق حاکمیت بر غذایمان، و حق کشت محصولاتی هستیم که واقعا مورد نیازمان است».

همان‌طور که گروه اتاق مروک نیز اشاره می‌کند، اعتراضات زاگورا جدیدترین مورد از دو دهه کشمکش پیرامون سوءمدیریت آب در شهرهایی مانند طنجه، صفرو و کارابالانکا است. شهر کوهستانی ایمیدر، در شمال زاگورا، شاهد طولانی‌ترین تصمن اعتراضی از سال ۲۰۱۱ بوده است. آن‌ها در اعتراض به استعمار و آلودگی آب ناشی از معادن سلطنتی تصمن کرده بودند. این گروه روی وپس‌سایت خود نوشت: «تلاش برای طفره‌رفتن از مطالبات ما بیپوده است». آ‌با حکومت پیش از آنکه تمام آب‌ها خشک شوند صدای آن‌ها را خواهد شنید؟

• این مطلب را الکساندر یوسدانیس نوشته است که در تاریخ ۱ اوت ۲۰۱۸ با عنوان «The Making of a Water Crisis» در مجوزات دبست منتشر شده است. به‌سبابت ترجمان آن را در تاریخ ۲۳ مهر ۱۳۹۷ با عنوان «چگونه رؤیایی استعماری مراکش را به خشکسالی کشاند» و ترجمهٔ آرش رضابور منتشر کرده است.

- الکساندر یوسدانیس (Alexander Jusanis) خبرنگار سابق خبرگزاری موروکو ورد نیزوز بوده و اکنون در شهر نیواورلئان مشغول به روزنامه‌نگاری است.
- TelQuel [۱]
- Granary of Rome [۲] بر اساس داستانی که صحت آن عمیقاً مورد تردید است، رومیان شمال آفریقا را به‌دلیل خاک حاصل‌خیزش کشتگاه جهان می‌نامیدند. به همین دلیل بسیاری از جنگل‌ها آفریقا را نابود کردند تا به‌جای آن‌ها غله بکارند. این سیاست در فرانسویان نیز در مراکش و الجزایر ادامه دادند [مترجم].
- Moroccan Mirages: Agrarian Dreams and Deceptions [۳] ۱۹۸۶–۱۹۱۲.
- khetlara [۴]
- Attac Maroc [۵]: اتاک جنبشی جهانی

است که امروزه به موضوعاتی مانند جهانی‌سازی و فعالیت‌های بانک جهانی، سازمان تجارت جهانی و مانند آن می‌پردازد.
مروک همان مغرب یا مراکش است [مترجم].

Dar Si Hmad [۶]

برای حفظ محیط‌زیست» تأکید دارند. حال پرسش مهم این است که چگونه اتفاق مذکور (تفوق مردم‌سالاری دینی-زیست‌محیطی) شکل می‌گیرد؟ براساس نگرشی که اندیشه‌های اسلام اسلامی پیرامون انسان (مردم) پیش می‌کشد، در نهاد وجود انسان، فرهنگ واجد نقشی زیربنایی و اصلی است، تغییرات اجتماعی، تابعی از تغییرات فرهنگی است و یا دست‌کم فرهنگ یک متغیر مستقل در تغییرات اجتماعی بوده، از همین روست که ایشان راهکار نقش‌آفرینی مردم برای حفظ محیط‌زیست را با مفهوم «فرهنگ‌سازی» شرح می‌دهند. تأکید بر فرهنگ‌سازی و در پی آن تأکید بر «نقش رسانه» تا حدود زیادی مسئله را روشن و کاربردی می‌کند؛ باین‌همه ماهیت فرایند فرهنگ‌سازی نیاز به شرح بیشتر دارد. برای این کار می‌توان از استدلالی استفاده کرد که یک‌تولیم دهه پیش آیت‌الله خامنه‌ای در متنی پروراند‌اند: «فرهنگ‌سازی» این حرکت اجتماعی منتهی خواهد شد که نقش‌های مهمی در تحقق عدالت زیست‌محیطی خواهد داشت. این حرکت گرچه می‌تواند به حاکمیت در انجام وظایف محوله، اما برزمین‌مانده‌اش در زمینه محیط‌زیست کمک کند، بااین‌حال ماهیت و کارکردی اساساً متمایز از حرکتی دارد. یکی از مهم‌ترین کارهای این حرکت، نوعی مطالبه، نقد و قضاوت عمومی است؛ «مردم باید قضاوت کنند» و تا تحقق این «باید»، رفع چالش‌های زیست‌محیطی و استیفای حق محیط‌زیست سالم بر زمین خواهد ماند.

فرایند نقش‌آفرینی زیست‌محیطی مردم

سخنان اخیر رهبر انقلاب بار دیگر فعالان اجتماعی معطوف به انقلاب اسلامی را به مسئولیتشان در شکل‌دهی به زنجیره‌های گسترش «آگاهی» عمومی در زمینه حق محیط‌زیست و دقیق عملکرد حاکمیت، متذکر و متوجه می‌کند؛ آیا این فراخوان پاسخ و «جنبشی» در پی خواهد داشت؟
جنبشی نامی‌خواه